ХАЦИ УРОШ ЈОВАНКИН

РАСТКО

КОМАД У ДЕВЕТ ПОЈАВА

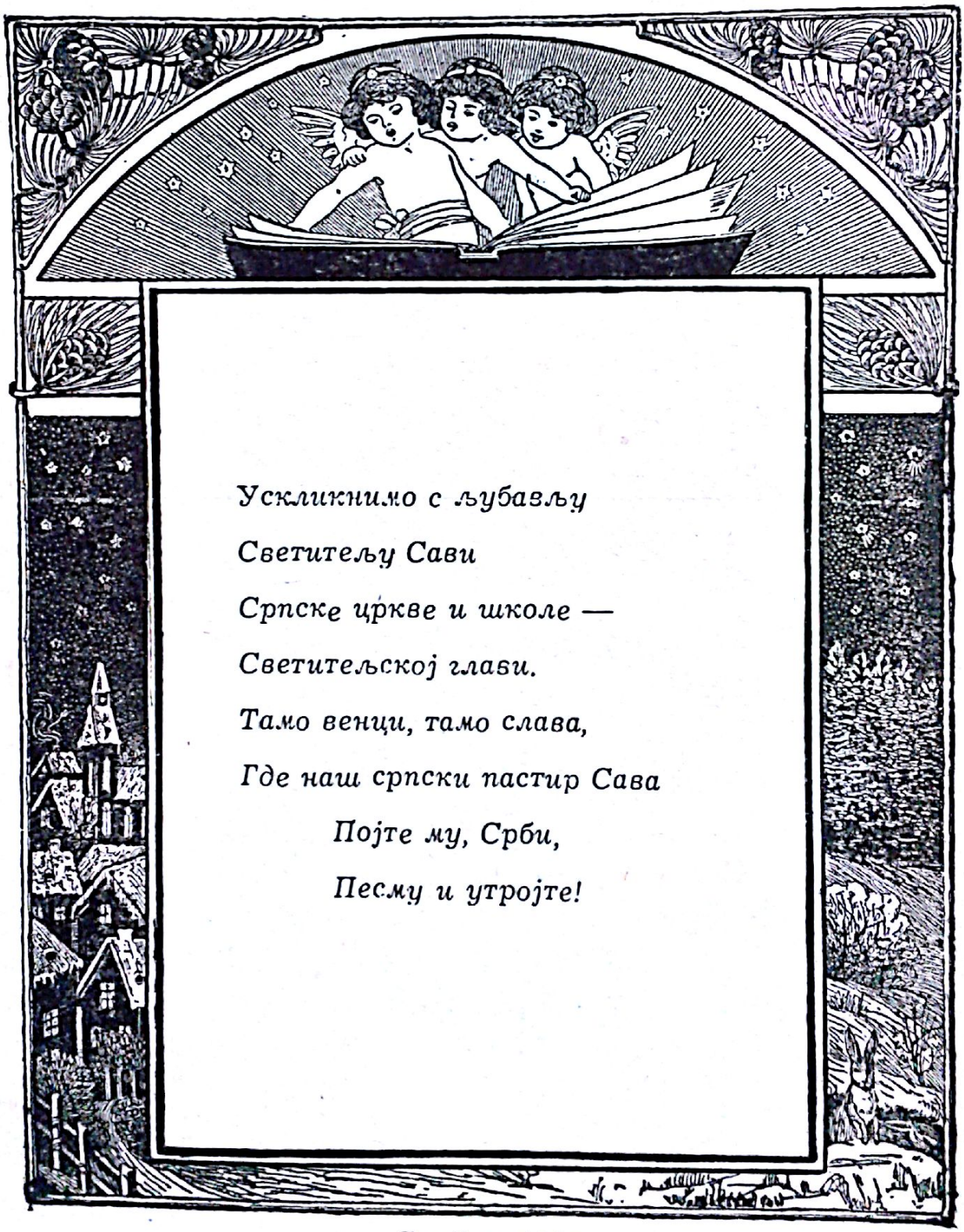

Ускликнимо с љубављу
Светитељу Сави
Српске цркве и школе —
Светитељској глави.
Тамо венци, тамо слава,
Где наш српски пастир Сава
Појте му, Срби,
Песму и утројте!

Сомбор, 1967.

РАСТКО

Комад у девет појава

Лица:

Стеван Немања, велики жупан,
Ана, његова супруга,
Стеван,
Вукан } њихови синови
Растко
Никодим, калуђер
Јосиф, калуђер
Игуман, настојник манастира
Бодин, I војвода
Часлав, II војвода
Срђан, III војвода,
Ђак,
Ђачки хор

Војници и пратња, ако их има.

Радња се одиграва у цркви, на солеји, пред олтаром. На северне двери се излази, а на јужне улази у олтар. За време радње извођачи су окренути народу, односно вернима. Препоручљиво је да се амвон уклони, како би кретање по солеји било природније и лакше.

Сви извођачи, осим Ане, супруге Немањине, која не сме да уђе у олтар, налазе се у олтару. За левом певницом налази се дечји хор, а међу њима је и Ана. Северне двери се отварају, хор пева химну „Хеј словени", а за то време кроз северне двери по један долазе на солеју три војводе, три Немањина сина и за њима Немања, коме се из леве певнице придружује Ана. Обишавши солеју поређају се у полукрут. С десне стране се налази царски престо-фотеља, или обична столица — на коју седне Немања. Лево од њега на престо-фотељу, или столицу — седне Ана. Десно од Немање поре-

њају се три војводе, а лево од Ане, три њена сина, Војводе треба да носе мање барјаке, који би одговарали њиховој висини.

I ПОЈАВА

Немања и цела његова свита долазе на солеју.

ДЕЧЈИ ХОР

(пева)

Хеј, Словени, још'те живи
дух ваших дедова;
још за народ срце бије
њихових синова.
Живи, живи дух словенски
живеће вековма,
залуд прети понор пакла,
залуд ватра грома! . . .

НЕМАЊА

(Када се заврши химна, устаје са престола и говори као владар)

— Велможе моје, жупани и војводе, позвао сам вас данас у мој двор, да заједно извршимо једно свето дело и да се одужимо Богу, што нам је помогао да ујединимо све српске земље од Јадранског мора до града Софије, у једну моћну и велику државу. — Данас су дошли у мој двор Никодим и Јосиф, два калуђера из Свете Горе, да нам понуде своје молитве и затраже помоћ за своје манастире. Моја је жеља да их царски обдаримо, како би се у њиховој светој обитељи служиле свете литургије и узносиле молитве за срећу и напредак мога српскога народа. — Доведите ми часне оце! (Седне у престо).

(Војвода Бодин излази и враћа се са калуђерима)

II ПОЈАВА

ПРЕЂАШЊИ И ДВА КАЛУЂЕРА

НЕМАЊА

— Благословите, Оци Светогорци!

НИКОДИМ

— Светли и велики Жупане, Свемогући Бог нека благослови тебе, твој узвишени дом и твој благочестиви народ. Ми вас се стално сећамо у молитвама својим.

НЕМАЊА

— Добро ми дошли седи оци, калуђери! Нека вам је хвала што сте се из тих великих дальина сетили мене и мојега храброга народа. У име моје и у име моје супруге Ане, решили смо да дарујемо вашој светој обитељи атонској две стотине златних дуката. За своје синове Стевана, Вукана и Растка дарујемо за свакога по тридесет златних дуката. Поред тога, дарујем вашем светом манастиру једно велико златно кандило , које ће стално да гори пред иконом свете Богородице, за срећу и напредак мога народа.

НИКОДИМ

— Твоја је намера, пресветли жупане, велика и узвишена. У сваком послу морамо се сећати Бога Створитеља свога. Ко се Бога сећа, њега прати срећа. Ко цркву дарује, Богу позајмљује, а Бог стоструко враћа. Нека Свевишњи благослови Тебе и твоје синове Стевана, Вукана и Растка.

А Н А

— Дозволи и мени, светли супруже мој, да твојим даровима придружим и ја своје, за дуг живот, срећу, здравље и напредак деце наше: Стевана, Вукана и Растка, који од свију најлепше уме Богу да се моли. Ја поклањам светогорском манастиру осам златотканих одежди, које сам својим рукама везла, да у њима свети оци служе литургије и Господу молитве приносе.

ЈОСИФ

(Клањајући се Немањи)

— Хвала ти, светли жупане, на твојим богатим даровима. Бог те благословио и на свако добро упутио.

НИКОДИМ

(Клањајући се Ани)

— Хвала и теби, пресветла госпођо, нека Бог милостиви изобильно благослови и тебе и твоје дичне синове Стевана, Вукана и Растка.

НЕМАЊА

(Окренут војводи Чаславу)

— Прихватите часне оце, Светогорце и угостите их, јер они из далека путују. И постарајте се да им се сви дарови из ризнице моје у потпуности уруче.

(Сви се дижу и истим редом одлазе, којим су и дошли. Ана улази у леву певницу. Калуђери остају сами. Опет се пева химна, као и при уласку).

III ПОЈАВА

НИКОДИМ И ЈОСИФ

НИКОДИМ

— Како је племенит и узвишен овај велики жупан Немања. Како је богато одбарио наш манастир.

ЈОСИФ

— Руке му се прославиле и посветиле. Бог га благословио и усрећио и овога и онога света.

IV ПОЈАВА

ПРЕЂАШЊИ, РАСТКО

РАСТКО

(Враћа се и осврћући се, дотрчи к њима)

— Часни оци Светогорци, дозволите најмлађем Немањином сину да вам целива свету десницу. (Целива их, а они њега у чело)

НИКОДИМ

— Бог те благословио, краљевићу!

ЈОСИФ

— Даровао ти дуге и срећне дане и мудрост и племенитост твојега оца.

РАСТКО

— Моја браћа Стеван и Вукан спремају се да иду у лов, а ја сам замолио оца да останем овде, да се с вама саветујем и потанко распитујем о животу у Светој Гори. Ја не марим за лов и игре витешке, али волим разговоре о духовним стварима. Највећа ми је радост када се у преданој молитви приближим Господу.

НИКОДИМ

— Из уста твојих излази мудрост Божја и благослов Његов на теби почива.

РАСТКО

— Је ли далеко Света Гора?

ЈОСИФ

— Далеко је, синко, али када имамо Бога са свога сапутника, ништа није ни далеко, ни тешко.

РАСТКО

— Пирчај ми како је тамо. Можда ћу једнога дана и сам тамо поћи и ваш ученик и друг постати.

НИКОДИМ

— Зар ти, краљевско дете, да постанеш наш ученик и друг?

РАСТКО

— А зашто не? Зар краљевско дете не треба Богу да се моли? Зар оно не може Богу да служи?

ЈОСИФ

— И може и треба Богу да служи.

НИКОДИМ

— Када тако мислиш и осећаш, онда ћемо ти причати о Светој Гори.

РАСТКО

— Седните, часни оци, знам да сте уморни, па ми причајте о вашем светом животу. (Он седне у очев престо. Никодим, као старији, седа у Анин престо, док Јосиф и даље стоји).

НИКОДИМ

— Тамо, далеко, на југу, налази се Света Гора Атонска, над којом ведро небо блиста. Њу Јегејско море са три стране запљускује и грли тако чврсто, да се земља на томе полуострву уздигла у брегове , који се у глаткој пучини морској огледају. Између планина, по питомим долинама теку бистри потоци. У њој се јаворове и шимширове шуме смењују са богатим маслињацима и родним виноградима.

ЈОСИФ

(Прилази ближе Растку и наставља)

— Некада су на том полуострву живели исполини, а касније су се у његову самоћу повлачили грчки мудраци. Временом, тај крај је постао један од главних центара за поштовање јелинских богова, чијим је киповима било украшено свако насеље. Сам Бог је хтео да ову земљу Пресвета Богородица посети и освети је својим присуством и проповеђу јеванђеља. (Удаљује се од Растка).

НИКОДИМ

(Наставља причу)

— Предање говори како је Пречиста Мајка Божја, после вазнесења на небо свога Сина, Господа нашега Исуса Христа, зажелела да посети светог и праведног Лазара, брата Марије и Марте, који је у то време био епископ на Криту. Он је жарко желео да је види и она је кренула на тај пут, ма да је већ била у дубокој старости.

Generated by CamScanner from intsig.com

ЈОСИФ

(Прилази Растку и наставља причу)

— На обичном једрењаку са веслима она се отиснула по немирном Средоземном мору. Разбеснела бура притерала је ову лаку лађицу до Атонског полуострва. Када је Богомати ступила на обалу, кипови незнабожанских богова са грмљавином и шумом су попадали са својих постоља и поразбивали се, а становници су са вером примили благу вест Пречисте о Њеном Божанском Сину.

НИКОДИМ

(Наставља да прича)

— Одлазећи са Атонске Горе, Мати Божја је казала: „Ово полуострво биће одсад Мој посед, који ми је део Син и Бог мој. Нека благодат Његова почива на земљи и онима који овде са вером и побожношћу живе и чувају Његове заповести. Ја ћу бити њихова заступница и топла молитвеница пред Богом.“

РАСТКО

(Занесен слушањем, усхићено говори)

— Видим, часни оци, да је Бог, познавши жељу срца мога, послао вашу смерност да ме утешите и обрадујете. Сада разумем чему сам вечито жудио. Блажени су и срећни су они, који су се удостојили да живе у том светом крају. Наставите са казивањем. Осећам се као да стојим на небу.

ЈОСИФ

— Касније су се на том комадићу земље почели да појављују влашки пастири са својим стадима и словенски волари, са својим воловима. Много муке су морали да претрпе његови становници од бесних Арапа, које је укротио грчки цар Василије Мађедонац.

НИКОДИМ

(Наставља са причом)

— Он је покрстио Србе и далматинске Хрвате, унапредио науку и вештине и обновио многе свете цркве, па је 872. године предао Свету Гору калуђерима.

ЈОСИФ

(Довршава причу)

— Они су од овог полуострва направили земаљски рај, државу малолетника, царство духовно, које својим покровом штити Пресвета Богородица, да кроз векове шири светлост духовну над мрачним безданом овога света. (Уноси се

Generated by CamScanner from intsig.com

Растку у лице и види да он спава). Гле чисте и невине душе детиње! Занела га прича о светим местима и сан га успавао.

НИКОДИМ

(Устаје са столице)

— Оставимо га, јер Господ хоће сном да га награди.

(Обојица га благосиљају и одлазе кроз јужне двери)

V ПОЈАВА

РАСТКО, ХОР

РАСТКО

(Спава у фотељи, наслоњен на руку)

ДЕЧЈИ ХОР

(пева)

— Иже херувими, тајно образујушче! . . . (само дотле)

РАСТКО

(Сања да је у цркви, у Светој Гори, и када песма престане, он се полако буди, трља очи и гледа око себе зачуђено, диже се и говори)

— Шта је то? Где сам ја? Ох, како је леп овај сан што сам га сада сањао. У Светој гори Светогорци калуђери служе свету литургију у златним одеждама ,које им је моја мати поклонила. Пред иконом Богомајке гори кандило мога оца, а ја стојим и срце ми се топи од милине, слушајући појање и свете молитве. Како бих желео да одем у Свету Гору! О, што већ нисам тамо! Тамо је моје место. А шта ће рећи родитељи моји? — Бог је наш Небески Отац, а Бога треба слушати на првом месту. Зар није речено „Ко не остави оца, или мајку, брата или сестру Мене ради, — није Мене достојан!" — Како народ свој да оставим? — Али, зар се ја не могу пред олтаром Божјим молити за свој народ и служити му молитвама својим? — Могу и хоћу! . . . Отићи ћу тамо. Светогорци ће ми помоћи. Осећам да ћу остварити своју жељу ускоро, можда већ сутра. Кренућемо у лов. Ако калуђери пристану, они ће ме повести. Не пристану ли, поћи ћу сам! Зар није такав пут опасан? — Али, како оно рече калуђер Светогорац: „Далеко је, синко, Света Гора, али када имамо Бога за свога сапутника, онда ништа није далеко, ни опасно, ни тешко." О, помози ми Боже, и славо моја, Свети

Првомучениче и Архиђаконе Стефане, да сретно стигнем и испуним своју жељу: да служим Богу и народу моме у Светој Гори, у поседу Пресвете Богородице! Несмем родитељима ни због речи, јер ме не би лако отпустили. Збогом родитељски доме мој! Збогом браћо моја Стеване и Вукане! Збогом оче, збогом мајко, која си ме досад чувала и на добро упућивала. Анђели Божји нека ме одсада чувају, да ми како с Божјег пута нога никад не залута. Збогом! Идем да нађем Светогорце и поверим им моју тајну. Збогом свима! . . .

(Одлази кроз јужне двери у олтар).

ДЕЧЈИ ХОР

(Пева)

— Благословен гојадиј во имја Господње, Бог Господ и јависја нам! . . .

VI ПОЈАВА

ЂАК, РАСТКО, ИГУМАН

ЂАК

(Рецитује испред леве певнице)

Ко удара тако позно у дубини ноћног мира,
на капију затвореног светогорског манастира?
Већ је прошло давно вече и нема се поноћ хвата.

РАСТКО

(У исто време док се ово рецитује, долази пред царске двери и куца на њих, говорећи)

Седи оци, калуђери, отворте ми тешка врата.
Светлости ми душа хоће, а одмора слабе ноге,
клонуло је моје тело, уморне су моје ноге,
ал је крепка воља моја што ме ноћас к вама води,
да посветим живот роду, отаџбини и слободи.
Отворте ми, часни оци, манастирска тешка врата
и примите царског сина, ко најмлађег свога брата.

ЂАК

(Наставља да рецитује)

Зашкрипаше тешка врата и над њима сова прну
и с крештањем разви крила и склони се у ноћ црну.

Generated by CamScanner from intsig.com

А на прагу храма светог, где се Божје име слави,
са буктињом упаљеном настојник се отац јави . . .

(Овде се отварају царске двери и на њима се појави игуман са упаљеном свећом)

Он буктињу горе диже изнад своје главе свете
и угледа чудећи се безазлено, босо дете.
Високо му чело бледо, помршене густе власи,
али чело узвишено божанствена мудрост краси.
За руку га старац узе, пољуби му чело бледо
и кроз сузе прошапута:

ИГУМАН:

— Примамо те, мило чедо! . . .

(Он узима за руку Растка, љуби га у чело и уводи у олтар, затворивши двери за собом).

ЂАК

(Рецитује даље)

Векови су прохујали од чудесне оне ноћи,
векови су прохујали и многи ће још'те проћи.
Ал то дете још'те живи, јер његова живи слава,
јер то дете беше Растко, син Немањин, — Свети Сава!

VII ПОЈАВА

БОДИН, ЧАСЛАВ, СРЂАН

(У почетку нема никога на солеји. Чује се само како хор пева)

ДЕЧЈИ ХОР:

(Пева песму на арију „Ускликнимо с љубављу")

Посла отац војводе
Да му нађу Саву,
Они га пронађоше
Баш у Хиландару.
Скину Сава рухо своје
И свом оцу послао је, —

Generated by CamScanner from intsig.com

Да га та одећа
На сина подсећа.

А мајци је послао
Прамен своје косе,
да га сузе мајчине
понекад оросе.
Кад је чула брижна мати,
Да син неће да се врати,

Благослов му дала,
Бога послушала.

Кад се песма заврши кроз северне двери долазе на солеју три војводе са заставама, стају пред двери и говоре).

БОДИН

— Ово је, дакле, тај светогорски манастир, где нас је послао наш велики жупан Немања да нађемо његовог сина Растка и да га кући вратимо?

ЧАСЛАВ

— То је, заиста, тај манастир. Али, како ћемо ући, када су манастирска врата ноћу затворена?

СРЂАН

— Морамо лупати да нам отворе. (Лупа и вичe) — О, часни оци, Светогорци, отворите нам манастирска врата! . . .

VIII ПОЈАВА

ИГУМАН, ПРЕЂАШЊИ

ИГУМАН

(Отвара двери и поново се појављује са упаљеном свећом)

— Ко то лупа? Ко сте ви и шта тражите од светог манастира у ово доба ноћи?

БОДИН

— Опрости, часни оче, нас је послао велики жупан Немања, да му вратимо сина, Растка, који је одбегао у ваш манастир.

ИГУМАН

— Не верујем да ће од тога штогод бити, када дете неће да се врати кући. Он хоће да се закалуђери.

ЧАСЛАВ

— Да се закалуђери? Како може краљевски син да се закалуђери?

ИГУМАН

— Богме може. Када то жели и хоће, и краљевско дете може Богу да служи.

ДЕЧЈИ ХОР

(пева песму)

— Исаије, ликуј, Дјева имје во чревје. И роди сина, Емануила, Бога же и человјека! Восток имја јему, јегоже величајушче Дјеву ублажајем! . . .

БОДИН

— Каква је то песма што се чује? Зар то некога венчавају?

ИГУМАН

— Та се песма поји када некога закалуђере. То је наша песма венчаница.

СРЂАН

— А кога су сада закалуђерили?

IX ПОЈАВА

РАСТКО, ПРЕЂАШЊИ

РАСТКО

(Долази обучен у црну, монашку ризу, са завежљајем)

— Мене су замонашили!

БОДИН, ЧАСЛАВ И СРЂАН

(У исти глас)

— Растко, шта си то учинио од себе?

РАСТКО

— Ја нисам више Растко. Ја сам сада калуђер Сава. Поздравите ми мога оца, великога жупана Немању и предајте му ово моје краљевско одело (пружа им завежљај). Ја сам га бољим заменио. А мојој мајци, предајте ову моју косу (пружа завежљај, коју је она неговала, нека је на мене подсећа. Поздравите ми моју браћу и кажите им да сам стекао нову у Христу браћу-монахе Светогорце. И народ ми мој српски поздравите и реците да сам изабрао уски и трновити пут који води у царство небеско, да би свима њима пример дао, да се на мене угледају и мојим путем пођу. „Ја остајем у свом роду док војује за слободу, док му црква срце блажи, докле дух му школа снажи. Продужите моја дела, ма каква вас беда срела! . . .“

СВИ ДОЛАЗЕ НА СОЛЕЈУ И СА ХОРОМ ЗАЈЕДНО ПЕВАЈУ:

Ускликнимо с љубављу
Светитељу Сави,
Српске Цркве и школе —
Светитељској глави.
Тамо венци, тамо слава,
Где наш српски пастир Сава,

Појте му Срби
Песму и утројте! . . .

(Извођачи се клањају, затим улазе у олтар где се скидају и облаче своја одела)